

Požar v rimskem predmestju (Borgo). (Slika Rafaelova v Vatikanu.)

Jan Kollár.

(Spisal A. Fékonja.)

Ker je letos uprav sto let, kar se je rodil (29. julija leta 1793.) na starodavni Tatri «prorok uzajemnosti slovanske», ter se v vseh pravih Slovanih tako ali enako proslavlja dični spomin Kollárjev, zato mislim, da bode tudi vsakemu pravemu Slovincu ugodno, ako se i v tem listu nekoliko izpregovori ob istem za vse Slovanstvo pre znamenitem pisatelju.¹⁾

* * *

Jan Kollár, rodom Slovak iz Turčanske stolice v severni Ogerski, sin mestnega sodnika in beležnika, učil se je v Kremnici in Banjski Bistrici, zatem v Požunu na evang. liceju, naposled pa

¹⁾ «Slov. Bčela», 1851, zv. 2.; Slovanstvo («Matica Slov.») I., 96 sl.; Šrepel: «Slike iz svjetske književnosti», I., 1891., 117 sl.; Mickiewicz: «Vorlesungen über slaw. Literatur», III., 38 sl.

v Jeni na vseučilišču bogoslovja (protestantovskega) leta 1816—19.

Že dijaku gimnazijcu se je bila ukoreninila v srcu ljubezen do naroda in jezika materinskega. Že tedaj je Kollár nabiral slovaške narodne pesmi, katere je tudi pozneje dal na svetlo: «Národné zpievanky čili písne světské Slováků v Uhrách», v Pešti, I., 1823; II., 1827 in zopet jako pomnožene v Budimu, I., 1834; II., 1835.

A prav navdušil se je Kollár za Slovanstvo v nemški Jeni. Potujoč po Saksonski je nahajal mladi Slovak povsodi ostankov življa staroslovanskega. Imena krajev in vasij, rék in gôr so mu pričala, da je v teh krajinah nekda prebival slovanski narod, kateri pak se je moral ponemčiti. K temu se je seznanil Kollár s hčerjo evang. predikanta

Schmidta v Lobdi, Frideriko Vilhelmino, katere praroditelji so bili iz nekdanj slovenske vasi Roslave, kar je mladeniča še bolj vnelo za «Mino» kot vnuko starega rodu slovenskega, in mu tudi vdahnilo prve pesmi, iz katerih je sčasoma nastala velika in divna njegova «Slávy Dcera».

Zvršivši nauke, je bil Kollár leta 1819. poslan v Pešto za dijakona nemško-slovaškemu propovedniku J. Molnarju, a po tega smrti je postal sam (protestantovski) župnik iste evangeljske občine. Neka razpra je bila vzrok, da so Nemci one občine poklicali nemškega pridigarja ter tako hoteli Kollárja odpraviti, Slovake pa prisiliti k nemški službi božji. Temu pak so se drugi občinarji uprli ter niso pustili, da bi Kollár ostavil službo. Začela se je tedaj med Slovaki in Nemci dolga, trinajstletna borba, v kateri je Kollár mnogo pretrpel za svoj narod, dokler ni cesar Franc prepil razsodil tako, da imajo Nemci in Slovaki jednake pravice do cerkve in šole.

V tej dobi je bil Kollár poleg službenega zvanja svojega tudi jako marljiv na slovstvenem polju ter je dal na svetlo več književnih del. Ta so: «Básně» (Pesmi) v Pragi, 1821, in skoro zatem jako pomnožene z naslovom že omenjenim: «Slávy Dcera» v Budimu, 1824, in zopet ista še bolj pomnožena v Pešti, 1832, v samih sonetih, pa s posebnim «Výkladom» (tolmačem), in še pesmi same l. 1845. Nadalje: «Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů», v Budimu, 1830, in «Sláva Bohyně, původ jmena Slavův čili Slavjanů», v Pešti, 1839. Poleg tega razprava: «Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen

Nation», Pesth, 1837. Razven teh pa tudi: «Nedělní, svátečné i příležitostné kázně a řeči», v Pešti, 1831, to so propovedi in govori «k napomožení pobožné narodnosti»; in še neka Čitanka za šole po mestih i selih, v Budimu na 231 str.

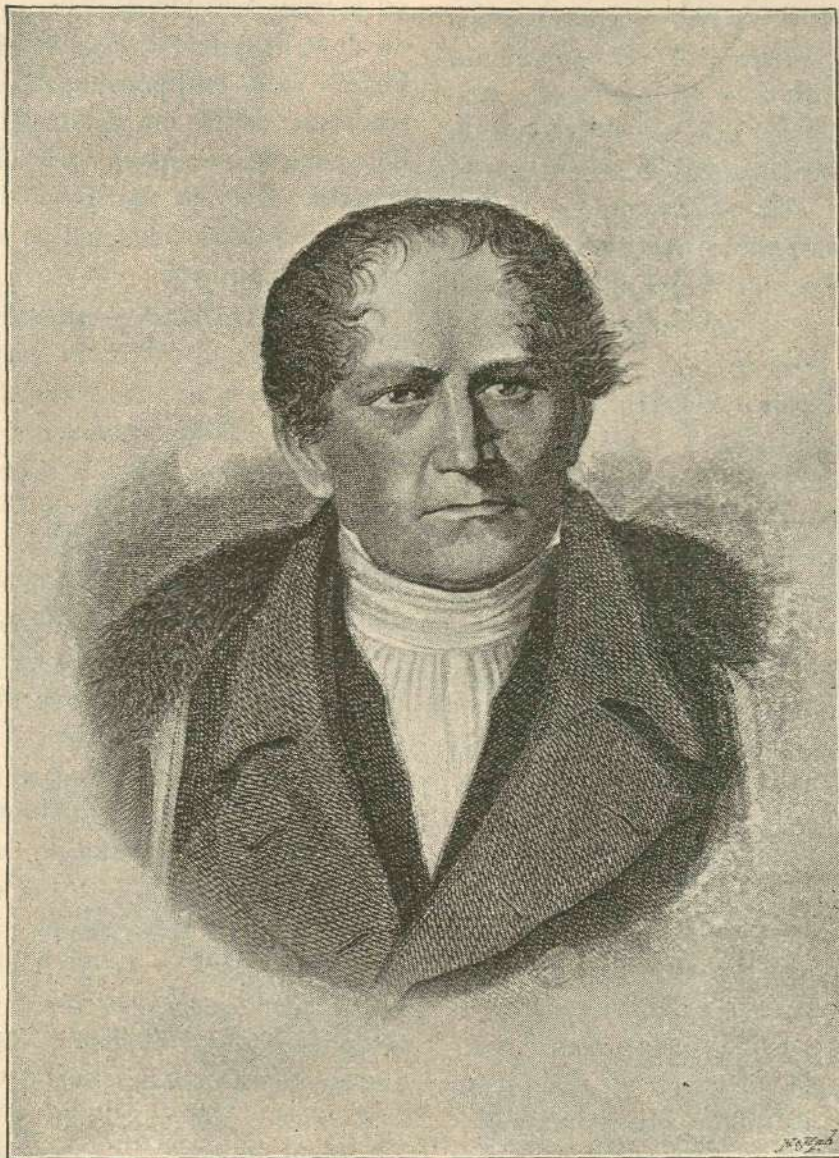
Deloma ker je hrepenel po zgodovinskem znanju, deloma pa, da si z novimi slikami slovenskega življenja in duševnega razvitka razveseli potrtega duha, napoti se Kollár leta 1841. na južno Ogersko in Hrvaško, a od todi v Lombardijo in Milan, zatem v Tirolsko in Bavarsko, od koder se je preko Beča vrnil domov. Leta 1844. je šel zopet na pot, sedaj pa v Švico in zatem v južno Italijo. Kar je na prvem potovanju našel zanimivega, opisal nam je v knjigi: «Cestopis, roku 1841. S vyobrazeními a přílohami», v Pešti, 1843; plod drugega potovanja njegovega pa je bila knjiga, izdana šele po Kollárjevi smrti, z naslovom: «Staroitalia Slavjanska», ve Vidni, 1853.

Leta 1849., od katerega se je tudi Slovanstvo nadejalo lepše bodočnosti, pozvala je avstrijska vlada meseca sušca Kollárja za poslanika iz Pešte v Beč, zatem pa ga imenovala profesorjem slovenske starožitnosti na dunajskem vseučilišču, kjer je istodobno učil staroslovenščino Fr. Miklosich. Na poziv nadvojvode meklenburško-streliškega je šel Kollár leta 1850. ogledovat in popisovat najdene malike staroslovenskega hrama v Retri. Vrnivši se po dobrih dveh mesecih na Dunaj, bavil se je neprehoma s tem delom o reterskih božanstvih, katerih podobe si je zrisal hkrati z runskimi napisi.

A skoro zatem zbolil Kollár ter umrje (24. pros. 1852), zapustivši vdovo, v pesmih svojih proslavljeno «Mino», s katero se je bil oženil v Pešti l. 1835. († 1871),

in 16 letno hčerko Ludmilo (pozneje omoženo z dr. Schellenbergom v Weimarju). Smrt Kollárjeva je bila v neiz-

rekljivo žalost Slovanom, a znanosti na veliko škodo. — Njegovo truplo počiva na dunajskem pokopališču sv. Marka.

Jan Kollár.

V spomenik je vrezan ta-le napis:

Jan Kollár

c. kr. prof. starovědy slov. na univ. Videnské,
před tím kazatel evang. církve slov. v Pešti,
narodil se v Mošovcích dne 29. července 1793,
zemřev ve Vídni dne 24. ledna 1852.

Živ jsa v srdci celý národ nosil,
Zemřev žije v srdci národu celého.

Ta nadgrobnica nam kratko pa dobro označuje moža, katerega telesni ostanki leže tam pod kamenom. Ko je bil živ, nosil je Jan Kollár v srcu ves narod; mrtev živi v srcu vsega naroda slovanskega.

Sedaj pa še nekaj o Kollárjevih delih književnih, znamenitejih.

«Slávy Dcera.»

Adam Mickiewicz, prvi poljski in eden največjih slovanskih pesnikov, pravi o Kollárju: «Jako težko in sedanjemu svetu (l. 1842.) je celó nemogoče razumeti in čutiti, kar se v Kollárjevih poezijah nahaja zares veličastnega in pesniškega. Jako so se mnogi trudili v slovstvenem obziru razjasniti njegova dela. Ostro so jih ti grajali, oni zopet silno hvalili, akoprem Kollárjevega duha niso mogli pojmiti.»

In res; Kollárjeva «Slávy Dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích», je neko posebno delo. V njej nam je Kollár zapustil spomin svojega potovanja po zapadnem in južnem Slovanstvu ter je sestavil v njej celost, katera ima tudi v znanstvenem oziru veliko ceno. Glavni značaj pesmi je ljubav, a Slovanstvo nje najvažnejši temelj.

Na početku pesmi se nahaja divni «Predzpěv» v distihih:

Oj, glej! zemlja leží pred okom mi solze toččím,
Nékedaj zibel, sedáj národa mojega grob...

Že ta veličastni uvod javlja, da se približuje navdušen oznanjevalec narodne slave, a ne ljubavi pesnik. Pesnik, ki si je ogledal ravnice severonemške, preliva od žalosti solze, da so izgubljene za Slovane, in kakor pravičen maščevalec ostro kara zavistne sosede zaradi del, s katerimi so se o Slovanstvu pregrešili, omenjajoč tragično usodo polabskih Slovanov. Olajšavši si srce s solzami, ohrabri se pesnik ter kaže svojemu narodu s krepko roko pot do bolj bodočnosti: Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne.

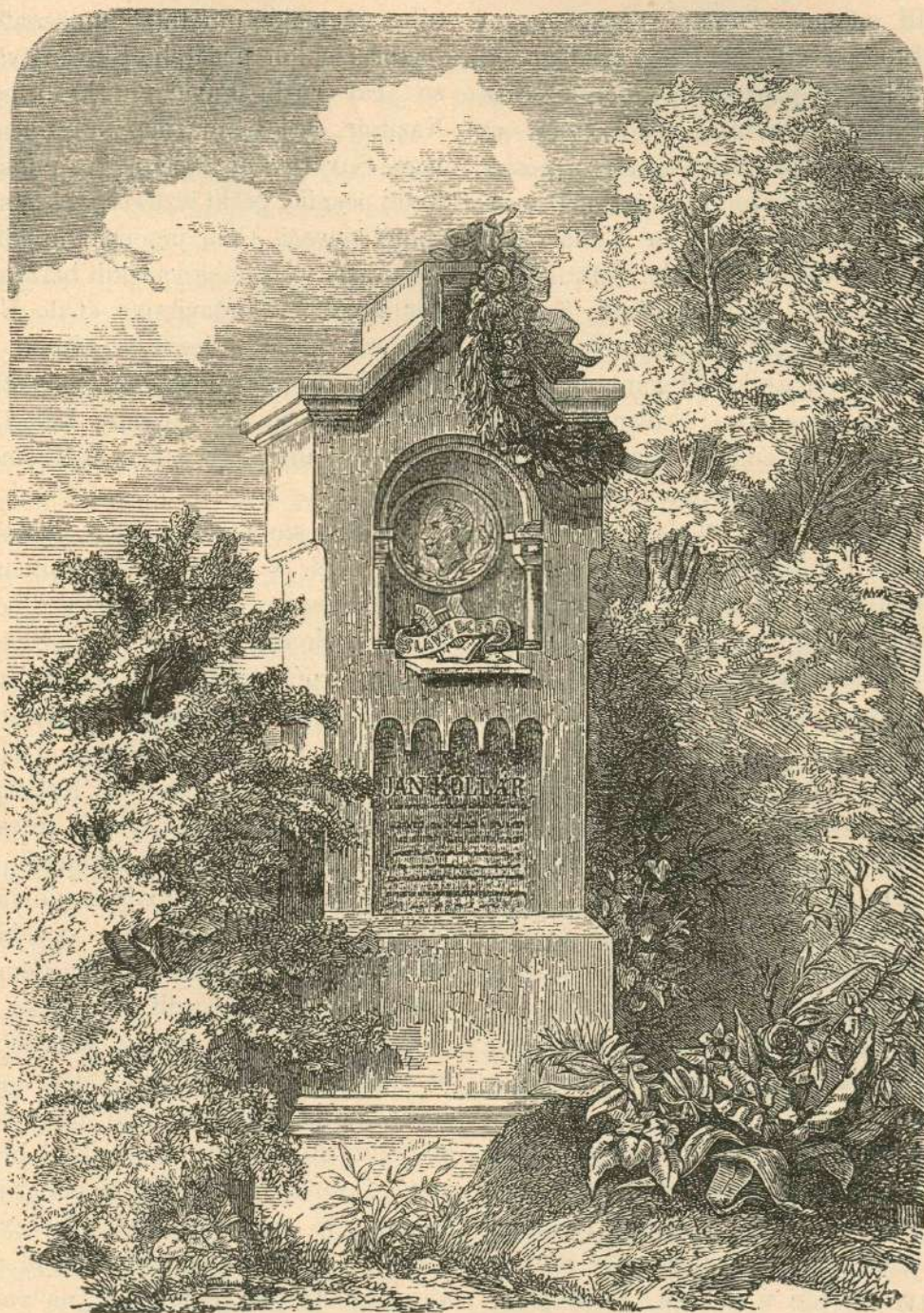
Prava pesem: «Slave Hčerka», je razdeljena na pet spevov, a sestavljena iz

samih sonetov, v vsem 643. Prvi trije spevi so kot okolice ob Sali, Labi in Dunavu, katere Kollár pesniški opeva; zadnja dva pak sta izmišljeni svet Lethe in Acheront, iz katerih je pesnik napravil nebesa in pekel. Kollár opeva ljubav do deve in ljubav do naroda ob enem. Pesnik se je lotil posebnega pesniškega sredstva, da bi oboje združil; v tem, ko opeva Mino, opeva vse nesreče Slovanstva. Delo je vse polno tudi istodôbnih spominov, katerih pa sedaj vseh ne razumemo več.

V I. spevu: «Zála» — proslavlja Kollár svojo ljubav do Mine in pa trpljenje slovanskega plemena. Najlepše črte so one, kjer pesnik z zanosnimi besedami slavi lepoto Mine, Slavine hčere. A Kollárjeva draga, katere dražesti in vrline prekrasno opeva, idealizuje se čim dalje bolj ter se naposled povsem premeni v pesniški vzor, v sliko sladke domovine «Vse-Slavije». «Slava majka mila, daj mi krila, na katerih bi povsodi, kjer so sela bratov Slavov, mogel letati: Čehovi k vam, Srbi, Hrvati, potem kjer so Visle, Volge vrela (izvori)!» Od Atosa do Triglava in Pomoranije, od Pesjega do Kosovega polja, od Carigrada do Petrograda, od Ladoge pa do Astrahana; od Kozakov tje do Dubrovnika, od Blatnega jezera do Belta in Azovskega morja, od Prage do Moskve in Kieva, od Kamčatke tje do Japana; Ural, Tatre, Volga in okrog vse gore in dežele, kjerkoli se slovanski jezik čuje: vse to je naša domovina Vse-slavija.

V II. spevu: «Labe» — pesnik vstopi na Sali v fantastično ladijo, a vodi ga Milek (slovanski ljubavni bog). Vozečemu se po reki prihajajo v pamet razni zgodovinski spomini iz krvave prošlosti polabskih in baltskih Slovanov v deželah «po-slavskih». Iz severne Nemčije

potuje v Holandijo, da ovenča grob Komenskega v Amsterdamu. Od ondodi se vrača po Renu v južno Nemčijo, in povsodi ga srečavajo slovanski spomini, povsodi nahaja sledove nekdanjega sijaja slovanskega. Prišedši do

Nagrobni spomenik Kollárjev.

mej dežele Češke, kliče otrokom Slavinim: Pustite, jenjajte od prepirov, kateri so že izkopali grob domovini!

Zatem ga vznáša domišljija proti Moravski, Poljski in Rusiji, ter povsodi opeva slovanske junake, spominja se

zatorov in progonov, ki so jih morali od Nemcev pretrpeti izginoli Slovani. Jednim pogledom pregleda pesnik celo zapadno in severno Slovanstvo.

V III. spevu: «Dunaj» — prehaja na Slovaško, pa od tod dalje po Ogerski v Hrvaško, in pogledavši na davno Koroško, dalje v Srbijo. Tudi tukaj so pomešani zgodovinski spomini s pesniškimi opisi. V tkanino povestnih in sovrstnih predmetov vpleta Kollár primerne opomine in navode, samo da bi se Slovani čim preje zjedini. Spominjajoč se teh južnih strani meče pesnik kletve na sovražnike Slovanstva in na lastne odroditelce krvi slovanske; toži, ker so razdrobljena in raztrgana slovanska plemena, katera so, četudi tako številna, vendar pretrpela toliko muk in bridkih spominov; žaluje zaradi nebrojnih krivic, katere so se delale in se delajo Slovanom. No: Nazivajo vas golobe — kliče Slovanom. Zakaj se ne porazumete, zakaj se ne ljubite tako med seboj, kakor golobi? ... Slovani! razcepljeni narod! združi svoje moči! Slovani! mnogoštevilni narod! tvoje temotno življenje je huje od smrti!

Kollárju je bilo naznanjeno, da je njegova zaročnica umrla, kar je pa bila samo zvijača Minine matere. Ta novica je napotila pesnika, da je zložil še dva speva, katera je zaradi soglasja naredil za nebesa in pekel (v bajeslovnem poganskem zmislu).

Tak je torej IV. spev: «Lethe». Mina se je dvignila na nebo; sedaj vodi pesnika ona namesto Mileka. Prešedši Letho (zábljenje), v kateri zabi Slovan vse krivice, ide v nebesa, k prestolu boginje Slave. Prestol se nahaja pod sveto lipo, kateri po listju letajo bučelice: to so duše Slovanov, kateri še niso odšli na zemljo. V nebesih prebivajo izvrstnjaki, možje in žene slovan-

skega naroda, vseh plemen in vseh vekov, «svetniki in svetnice», o katerih pesnik misli, da so Slovanstvu koristili. V raju vidimo vladarje, junake, književnike, učenjake, umetnike, mecenate itd., kakor i sploh prijatelje Slovanstva. Tu so: car ruski Pavel, in kralj poljski Kazimir, carica Katarina in kraljica Jadviga, Suvarov in Kosciuszko, poljski in ruski pesniki, češki jezikoslovci in srbski slepci pevači. Celó japonski in kitajski cesar sta v kolu slovanskih blaženikov, ker sta dala Deržavinovo «Odo Bogu» prevesti na svoj jezik in obesiti v tamošnjih svetohramih. — V čistilišču (vicah) pak so oni Slovani, kateri niso pisali slovanski, ampak v katerem ptujem jeziku.

Iz nebes stopi v V. spevu: «Acheron» — v pekel. V peklu so nebrojni neprijatelji Slovanov, kakor tudi vsi renegati, izdajalci domovine, naroda, jezika, kateri vsi trpé vsakovrstne muke za krivice, učinjene Slovanom. Nekateri od njih niso v pravem peklu. Dolg je zapisnik ljudij — posebno Kollárjevih sodóbnikov, — kateri imajo mesto v peklu. Poleg velikih, znamenitih množ, n. pr. Napoleona, omenjajo se tudi imena takih, kateri so dandanes pozabljeni. Zlasti ne more pesnik nesrečnežem odpustiti, da so pokvarili slovanske spomenike in pisma; starine graditeljstva in jezika, cerkve, knjige, stari pergameni posebno vznemirjajo njegovo za starožitnosti zavzeto srce. Rad bi slovansko prošlost rešil, dal ji materijalno moč ter jo tako občeval udarcev bodočnosti. Take in jednake temne misli mu pogosto jemljó srčnost; pa vendar se zopet domisli in tedaj govori navdušeno o Slovanih, vnemajoč jih za ljubav in slogo.

Ko je Mina naštela vse muke v peklu in vse zavržence, dvigne se na zvezdi

zopet v nebesa. Pesem pa končuje s sonetom, v katerem pesnik krepko kliče Slovanom: «Učite se narod svoj ljubiti! Nosite Tatre glas ta h Goram Črnim, nosite Krkonoše k Uralu: Pekel izdajicam, nebo Slavom vernim!»

Cena «Slávy Dcere» ni toliko v pesniški njeni dovršenosti, temveč najbolj v velikem gibanju, katero je vnela v češkem narodu. Dotedanji pesniki, celo najizvrstnejši, so pevali o povsem nedolžnih stvareh; a kadar so se odločili za kaj višjega, slavili so samo veliko prošlost svojega naroda. Kollár, videč v svoji misli vsa slovanska plemena spojena v jedno veliko celoto, obrnil je prvi oči v bodočnost, predstavljajoč jo v veličastnih slikah in vspodbujajoč s smelimi besedami za vzvišena dela.

Kollár je pesnik velike misli, apostol nove vere (veli Šrepel). Njegova pesem združuje usodo vseh slovanskih narodov, a razdeljeni njeni soneti dobro označujejo razdeljenost posameznih slovanskih plemen. Kollár si misli Slovanstvo kot celino. V prvih treh spevih priznava, da so Slovani razcepljeni, in često jih kara, da še ne marajo za vzajemnost; no, v četrtem spevu si je ustvaril idealno vzajemnost, katera se začenja še le — v nebesih. Iz nasprotstev človeškega in narodnega življenja beži Kollár v kraljestvo vzorov, zato je Kollár ljubimec-pesnik vseh zavednih Slovanov. Čuvstvo in mišljenje slovansko ni se z nijednim delom tako močno širilo, kakor s «Slave hčerjo».

«Slávy Dcera» je vzbudila posebno pozornost ter napravila sčasoma velik učinek. Češka mladež se je začela zanimati za narečja svojih soplemenikov ter se baviti z njihovimi književnostmi. To je pa mnogo pripomoglo, da se je popolnjeval tudi češki jezik. Ker je bilo tu nakopičenega nenavadno veliko

gradiva iz Slovanstva raznih plemen, povzdignilo se je tudi znanje o povestnici in razmerah slovanskih. Mnogo je vplival Kollár še posebej na jugoslovanske, tedaj «ilirске» pesnike in v obče na ilirsko gibanje. Med ostalimi omenjam tu samo našega Stanka Vraza, katerega sladke, milodoneče «Djulabije» nas često spominjajo Kollárjeve «Slávy Dcere».

O književni vzajemnosti slovanski.

Drugo delo, s katerim si je pridobil Kollár posebne zasluge za Slovanstvo, je njegova razprava: «O književni vzajemnosti med raznimi plemeni in narečji slovanskega naroda». Ta spis je bil Kollár najpreje objavil v nekem listu, «Hronka», a ga je pozneje izdal v nemškem prevodu, da govori tako vsem Slovanom brez razlike pisma in jezika — zakaj samo nemško knjigo mogli so tedaj, leta 1837., vsi čitati. Glavne misli tega spisa so: Slovani se mislijo po stoletnem razdrobljenju zopet kot jeden velik narod, različna narečja svoja kot jeden jezik. Slovanski izobraženci naj se trudijo, da čim bolj spoznavajo razna narečja in književnosti slovanske; uprav tako, kakor je bilo pri nekdanjih Grkih, kateri so sicer pisali v različnih narečjih, a delali zmerom kot jeden narod. Zato jih pisatelj uči, kako naj se Slovani v književnosti vzajemno podpirajo ter se v govoru in v pisanju bližajo poglavitnim narečjem. Nasprotnikom tega odgovarja Kollár: «Nekateri nam oponašajo, da mi na ta način svoj jezik porusimo, popoljšamo, počesimo itd.; toda tak ugovor je neslovansk, je samo vreden, da se mu smejemo in ga preziramo. Kar je slovansko, bodisi kjerkoli, naše je.» Slavus sum, nihil slavici a me alienum puto — Slovan sem, nič slovanskega mi ne

sme biti ptuje: to bodi geslo vsakega prosvetljenega Slovana. Samo po taki vzajemnosti dosežejo Slovani, da se jim ne bode treba odreči svoje lastne slovan-ske narodnosti na korist katere druge, — dosežejo boljšo bodočnost ter bodo mogli od starajočih se Rimljanov in Germanov vsprejeti daljno razvijanje človeške naobraženosti.

To delo se mora šteti Kollárju v posebno veliko zaslugo, zakaj ž njim je slovanščini neizrečeno koristil za čiščenje posameznih narečij in za razumevanje drugih bratovskih plemen. Preveden je bil tudi ta Kollárjev spis na slovanske jezike: J. Samarin ga je preložil na ruski (1840), Dim. Teodorovič na srbski (1846) in Tomiček na češki jezik (1853).

«Pro Slováky.»

Opuščajoč tu ostala Kollárjeva dela, nekatera celó nekritična («Sláva bohyně», «Staroitalia slavjanská»), omenjam še samo sestavek v knjigi: «Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky», izdal V. V. Tomek v Pragi, 1846. Slovaki so bili izprva v knjigi zjedinjeni s Čehi; a koncem minolega stoletja se je odtrgal del katoliških Slovakov povodom Ant. Bernolaka in dr.; ta književni razkol sta obnovila prof. Lud. Štur in pastor Jos. Hurban okoli leta 1846., baje, da se Slovaki tako izognejo očitaniu sovražnih jim Madjarjev zaradi ,vseslovanstva'. No, Kollár, kateri je že preje s Šafaříkom mnogo razmišljal o potrebi jednotnega pismenega jezika za Čehe, Moravane in Slovake, objavil je o tem zopet svojo misel v omenjenem spisu. Tu govori pomenljive besede: «Iz Slovakov ne bode nič, iz Čehov in Moravanov tudi nič, ako ostanejo kakor mrvíce in drobeci osamljeni; ako se pa

združijo v jedno telo, ako bodo skupaj držali, skupno delali: junaški se ubranijo vsem viharjem in napadom na njih jezik in narodnost.» — «Samo to je zares prava omika in olika, katera vscveta iz celega naroda, a ne iz jedne strančice in iz jednega narečja.» — «Kdor v slovanskem narodu zmanjšuje število narečij, ta ima tako zaslugo, kakor najslavnejši književnik in pisatelj, zakaj s tem učini narod velik, močen, cel, za slovstvo in naobraženost sposoben.» «A kako stori to najlepše in najgotoveje? Tako, ako si izvoli govor tak, katerega bodo skoro vsi jednako razumeli. In to je naš in vseh novejih blagomislečih češkoslovaških književnikov in pisateljev sveti zmoter.»

No, Slovaki niso slušali Kollárja.

* * *

Tudi Kollárjeva misel o vseslovan-skem jeziku, sestavljenem od vseh slovanskih narečij — za katero se je tudi pri nas trudil zlasti vzajemni Matija Majar — ni obveljala. Zakaj nikakor ni jeziku ali narodu primerno, da bi se umetno in samovoljno narejala slovar-ska in slovniška zmes iz različnih narečij. Pač pa je bolje, poprijeti se narečja večjega plemena in tako se združiti ž njim v knjigi.

Zato so hrvaški Slovenci ali takozvani kajkavski Hrvati na poziv dr. Ljudevita Gaja odločno odstopili od svojega malega in nerazvitega narečja ter sprejeli do cela obširneje in izobraženeje narečje štokavsko, pravo hrvaško-srbsko, v učenju in v javnem življenju.

In — da zvršim z besedami našega St. Vraza V. 332, velim za Slovence: «Ilirska idea naš je dakle temelj, na kojega treba da donosimo naše gradivo — kamenje — národne ostanke, da si sazidemo obéi hram.»

